

ŽIVOT BLAHOSLAVENEJ PAMIATKY DOKTORA MARTINA LUTHERA NAJHODNOVERNEJŠÍMI HISTORIKMI ZAZNAMENANÝ ROKU PÁNA 1791. V BANSKEJ BYSTRICI: JA. JOZEF TUMLER, 1791, 40 S.¹

Ján JAKUBEJ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta, Katedra histórie
Hodžova 1, 949 01 Nitra
jjakubej@ukf.sk

JAKUBEJ, Ján. *Life of Beatific Memory of Doctor Martin Luther Recorded by the Trustworthiest Historians Year of our Lord 1791*. In *Banská Bystrica: Ja. Jozef Tumler, 1791, 40pp*. Translated biography of Martin Luther was written in 1791 by anonymous author. In those time in Slovak or Bohemian language similar opus did not exist. Opus was markedly apologetical, but on the other side negated some legends, so it may be understood as valuable historical document. Moreover, it was dedicated for people, who didn't understand any foreign languages. Author was closely acquainted with Luther's curriculum vitae and what is interesting, likened him to Ján Hus. Opus was complemented by Luther's predications.

Klíčové slová: Martin Luther; Katolícka cirkev; reformácia; vieroučné spory;

Keywords: Martin Luther; Catholic Church; reformation; theological controversies;

¹ Prekladám z biblickej češtiny. Význam textu sa usilujem zachovávať čo najvernejšie, mením len nezrozumiteľné slovné zvraty a kvôli ľahšiemu porozumeniu upravujem slovosled. Latinskú podobu priezvisk píšem jednotne, teda s koncovkou -us. Predostieram úplný preklad diela, v ktorom sa ako s. 1 vníma titulný list, vynechávam len latinské citáty, pretože autor poskytuje ich český preklad. V prípade hlbšieho záujmu o reformáciu odporúčam obzvlášť tieto tituly: JOHNSON, Paul. *Dějiny křesťanství*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury - Barrister & Principal, 1999, 541 s. (najmä s. 252 - 309); MACEK, Petr. *Huldrych Zwingli, Karl Barth a odkaz původního reformačního radikalismu*. Mezigenerační teologicko-ekumenický rozhovor. Praha: Kalich, 2011, 242 s. a WERNISCH, Martin. *Politické myšlení evropské reformace*. Praha: Vyšehrad, 2011, 448 s.

„Kniha múdrosti, kap. 5, 1 – 8

Vtedy sa s veľkou nádejou postavia spravodliví pred tvárou tých, ktorí ho sužovali a dielom jeho opovrhovali. Keď to uzrú tamtí, náramná hrôza ich skruší, a trpnuc nad jeho nečakaným spasením, povedia sami sebe žiaľne: to je ten, ktorému sme sa kedysi posmievali a pre hlúpe reči považovali sme my blázni jeho učenie za nerozumné a jeho konanie za nepoctivé, a ako je poctený medzi synmi Božími a medzi svätými sa nachádza jeho lós. Istotne sme sa odklonili od cesty pravdy a svetlo spravodlivosti nám nesvietilo a slnko spravodlivosti nám nevyšlo; sme presýtení cestami nepravosti a zatratení, schodili sme len nedostupné cesty, no tie Pánove sme nespoznali. Načo nám bola pýcha? A ako nám pomohlo bohatstvo a pochvala?

Ak pamiatka mužov vážnych a vznešených podľa svedectva múdreho Siracha (kap. 44) medzi všetkými pobožnými kresťanmi a rozumnými ľuďmi od národa k pronárodu v požehnaní má zostávať, zaiste pokiaľ bude skutočné poznanie Božie na zemi panovať a smrť tak mnohé cnosti ľudskej uvrhávať do zabudnutia, áno, pokiaľ je cieľ náboženstva kresťanského i cieľom Božím, k jedného i druhého života ľudskeho šťastiu smerujúcim, ako aj s nádejou človeka a pokojom svedomia bude porovnávať, za to mám, že aj preslávne meno tohto muža blahoslavenej pamäti by malo nájsť verných milovníkov a ctiteľov až do konca ľudskej smrteľnosti.

História jeho života je tak kresťanskému svetu známa, že by jej spisovanie nebolo potrebné, keby sa sem prináležiace historické knihy tak hojne, ako sa sluší, nachádzali v rukách našej verejnosti. Nedá sa ani pomyslieť na neslušnejšiu záležitosť, ako keď mnohý augsburského vyznania kresťan, obzvlášť ten, ktorý okrem slovenskej v žiadnej inej reči čítať nedokáže, vie o tomto mužovi Božom len o málo viac než to, že napísal Veľký a Malý katechizmus.²

Narodil sa Dr. Martin Luther milostivého roku Pána 1483., dňa desiateho novembra, práve v tú noc pred svätým Martinom, medzi jedenástou a dvanástou hodinou v mestečku Eisleben³ v hornom Sasku v grófstve Mansfeld v nemeckej

² Isté je, že sa doktor Martin Luther narodil pred tromi storočiami v nemeckej krajine, žil šesťdesiat tri rokov a začiatkom šestnásteho storočia začal dielo reformačné; aj to je isté, že tento nad všetku ľudskú spravodlivosť vyvýšený Boží muž hneď po smrti našiel takých ctiteľov, ktorí jeho život pre budúcnosť hodnoverne zaznamenali a o ktorých hodnovernosti sa nesluší pochybovať, ako ani o tom, či tento učiteľ ľudu Božieho vôbec žil. Sem patrí Philip Melanchton, ktorého Život Lutherov bol naposledy vydaný roku 1741, o ktorom sa zmieňuje Michal Svoréni, katolícky profesor, vo svojich Dejinách cirkvi, vydaných roku 1789 v Prešporke, konkrétne v II. zväzku na s. 196. Sem patrí Sleidanus Sekendorf, kritický historik Peter Bayle a iní. Aj keď bol život Lutherov napísaný roku 1682 Tobiášom Masníkom, toho času kaplánom ilavskej cirkvi, a prehliadnutý dvojctihodným Martinom Panom, kazateľom slova Božieho v cirkvi pravňanskej v Turci, a poslúžil mi, použil som ho ako základ tohto vydania, no len natoľko som sa ho držal, nakoľko sa s hodnovernými historikmi zhoduje. Toto len preto spomínam, aby v tomto rozprávaní ani očitý svedok žiadne výmysly nehľadal, lebo sa aj v tejto reči, ako sa domnievam, pravda historická úprimne môže vyjadriť! (Poznámka autora.)

K ďalším spisom Lutherovým náleží napr. O slobode kresťana, O babylonskom zajatí cirkvi, Šľachte kresťanskej nemeckého národa o zlepšení stavu cirkvi kresťanskej (všetky tri 1520), O svetskej vrchnosti (1523), Otvorený list o tlmočení (1530) či Zobrazenie pápežstva (1545, poznámka JJ).

³ V origináli „w mēstečku Islēbu“ (poznámka JJ).

krajine. Hneď na druhý deň, totiž sv. Martina, biskupa turínskeho, bol v Chráme sv. Petra pokrstený a dostal meno biskupovo, ktoré, ako hovorí príslovie, so sebou priniesol. Je pamätihodné, že sa narodil v čase, keď sa jeho matka zastavila na ceste z dediny zvanej Méza k svojmu mužovi do Eislebenu, kde hľadal obživu a kam sa aj ona presťahovala. Jeho rodičia boli síce chudobní – takých sa na svete nachádza najviac –, no bohabojní a pilní v práci. Otec sa volal Ján Luther, z osady zvanej Móra pri meste Schmalkalde, ležiacej v oblasti franskej, matka Margaréta Lindemannová. Otec Martina Luthera bol najprv baníkom v eisleben-ských baniach.⁴ Odtiaľ odišiel so svojou manželkou do mestečka Mansfeld, kde vďaka svojej usilovnosti získal prácu pri magistráte mesta, pričom sa mnohým pozdávala jeho zbožnosť a pravdovravnosť. Jeho manželka svojou nábožnosťou a šľachetnosťou slúžila všetkým ctihodným mestským paniam za vzor. Ak sa to teda tak skutočne stalo, ktorému rozumnému človeku by mohlo prísť na rozum, že sa Martin Luther narodil odlišným spôsobom, ako sa iní ľudia rodia? A predsa sa v minulom⁵ storočí aj takí spisovatelia nachádzali, ktorí sa nehanbili dosvedčiť to, že ho jeho matka z diabla počala, ktorý sa podľa tejto povesti často premieňal na jej manžela.⁶ Taktiež niektorí zaslepení astronómovia, aby mohli natiahnuť narodenie tohto Božieho muža na najhorší a podľa kalendárov tých dôb najnebezpečnejší čas, a tvrdiť, že sa práve vtedy narodil, keď sa stretli Venuša, Mars, Saturn a Merkúr, usúdili, že svetlo sveta uzrel 22. októbra, teda o devätnásť dní skôr. Sem patria tí pamätní muži, ktorí sú nám len na smiech, ako napr. Caietanus⁷, Remundus⁸, Luctinus⁹ a iní. Oni sami neverili tomu, čo hovorili a písali, ale mnohým nevzdelanejším dávali podnet k podobnej poverčivosti a uvažovali nenávisť na nevinných, čo bol ich jediný cieľ. Dobré to vedeli už vtedy katolícki historici ako napr. Mainburgus¹⁰, Spondanus¹¹ a iní, preto týmto babským rečiam rozumne odporovali a zahnali ich tam, odkiaľ vyšli.

Martin Luther dokázal hneď v ranom detstve zvláštnu náklonnosť k literárnemu umeniu. Jeho rodičia, vidiac to, hľadali aj napriek svojej chudobe spôsob, aby tieto dary Božie nevyšli nazmar. Dali ho teda najprv v mestečku Eisleben do školy: doma nechali a inej práci priučali staršieho syna Jakuba, ktorý sa už naučil čítať a písať, no nevideli u neho snahu a túžbu po vzdelaní. Prvým učiteľom

⁴ Pokiaľ mi je známe, ťažila sa tu meď, ložisko bolo výdatné a významné z hľadiska celej Svätej rímskej ríše (poznámka JJ).

⁵ Autor myslí na 17. storočie (poznámka JJ).

⁶ Pozri o všetkých týchto poverčivostiach Slovník, napísaný vo francúzskej reči Petrom Baylem, zväzok III., s. 222 a nasledujúce. Tento spisovateľ patrí pred očami učeného sveta k najhodnovernejším (poznámka autorova).

⁷ Ide o kardinála Tomasa de Vio (1469 – 1534), horlivého obrancu katolíckej cirkvi, poradcu pápeža Leva X. a autora viacerých komentárov k Biblii – tú chápal doslovne (poznámka JJ).

⁸ Ide o Remunda (či Raymonda) Freguiera (16. storočie), významného znalca cirkevného práva (poznámka JJ).

⁹ Franciscus Luctinus (? – po 1676) – katolícky teológ, ostro vystupujúci proti reformácii (poznámka JJ).

¹⁰ Louis Mainburgus (1610 – 1686) – francúzsky historik a člen jezuitského rádu (poznámka JJ).

¹¹ Henricus Spondanus (1568 – 1643) – francúzsky právnik, historik a biskup v Pamiers (poznámka JJ).

Lutherovým bol Georgius Aemilius¹², ktorý toto dieťa pre jeho ostrovtip a poslušnosť miloval priam ako vlastný otec a pri každej príležitosti aj v nezvyklom čase ho často nosil do školy na rukách. Keď mal trinásť rokov, zaviedol ho jeho verný otec do latinskej školy, nachádzajúcej sa v meste Magdeburg. Odtiaľto však pre chudobu svojich rodičov hneď po roku musel odísť, ale našiel lepší spôsob, ako sa uživiť. Otec ho však nemohol podporovať natoľko, ako si prial. Nedostatok doma to nedovoľoval. Ale Luther svoju chuť do učenia nestratil. Privyrábal si spievaním a modlením od domu k domu a napriek tejto núdzi ostával pilný v učení a dobrým správaním vždy prevyšoval svojich spolužiakov. Každý ho miloval a svojimi cnosťami získal mnohých dobrodincov, ktorí mu v každom ohľade pomáhali: patrí sa vedieť, že neštudoval teológiu, ale svetské právo.¹³ Naisto sa mu, ako sám priznáva, už v mladučkom veku obzvlášť mníšsky stav sprotivil, totiž keď videl, ako títo ľudia odetí v kutni, opásaní povrazom a bosí chodili po uliciach z domu do domu žobrať. Tieto a im podobné záležitosti sa mu už ako mládenčekovi nepozdávali, a preto sa nie duchovnému, ale svetskému stavu posvätil. Z toho prirodzene vyplýva, že ak by zostal stály v tomto svojom presvedčení až do roku 1517., nebol by mohol začať reformáciu! Ako by vynikal v umení politiky, možno vidieť z toho, že už roku 1505. v 22 rokoch svojho veku na slávnej akadémii erfurtskej, kam prišiel roku 1502. z Eislebenu, bol poctený hodnosťou akademickou a vyhlásený za majstra. Nikomu, a ani jemu samému, by vtedy nenapadlo, že by sa vzdal politickej kariéry. Ale stalo sa, že jeden z jeho dobrých priateľov a akademických kamarátov náhle a násilne umrel, súc prebodnutý nemeckým mečom¹⁴, a prihodilo sa tiež, že do príbytku, v ktorom mládež akademická svojho profesora počúvala, udrhel desivý hrom a v okamihu pripravil o život jedného z akademikov, sediaceho po jeho boku. Nad týmito prípadmi sa Luther tak zhrozil, že všetky svoje názory, zastávané od najranejšej mladosti, rýchlo zmenil a k iným myšlienkam dospel (smrť zaiste je všeobecný prostriedok, vďaka ktorému ľudia menia svoje názory) a začal uvažovať o nečakanej smrti, súdnom dni a iných dôležitých otázkach ľudských. Po zrelej úvahe dospel k presvedčeniu, že mimo kláštora nedosiahne pravú zbožnosť. Na čo tu myslím, na papier nepoložím, hoci by som smel a mohol. Dosť na tom, že Luther si z akéhosi mravného násillia naposledy obľúbil ten stav, ktorý predtým držal v nenávisti, totiž stav mníšsky. Kto by v tom hľadal zázrak, ten by sa musel domnievať, že začiatkom šestnásteho storočia viera v zázraky v ľudskej mysli ešte pretrvávala. Aj v tomto čase je však viditeľné riadenie Božie: len ten nemôže veriť, kto sa domnieva, že Boh skrze Luthera ako nádoby svojej svetu nič dobrého nepriniesol. Slovom: náš politik a právnik Luther dňa 17. júla 1505 stal sa mníchom, čiže vstúpil do augustiniánskeho kláštora v Erfurte. Za nepotrebné uznávam poznamenať, že tak rodičia Lutherovi, ako aj on sám bol náboženstva katolíckeho a že toho času ešte v svätej cirkvi kresťanskej a vo viere, ktorá je jedna (k Efez. 4, 5)

¹² Jeho syn (1480–?) sa stal podnikateľom v baníctve a vnuk, obaja rovnakého mena, inokedy tiež zapísaný ako Georg Oemler (1517–1569), taktiež patrili k náboženským reformátorom, venoval sa však takisto botanike a pedagogike (poznámka JJ).

¹³ V origináli čítam „*iusprudentiu, teda svetské právo*“.

¹⁴ V origináli nasleduje „*aneb kocprdem*“ (poznámka JJ).

ešte nebolo rozdielu, ktorý sa potom udial vďaka reformácii, ktorú sám Luther začal. Aby sme všetci boli zhromaždení v jednote viery a spoločne žili v láske a svornosti kresťanskej, kým sa tak stane.

Všetci sa čudovali tejto premene Lutherovej mysle, totiž že sa – utekajúc pred márnosťou sveta a hľadajúc útechu v Bohu – utiahol do kláštora, najviac však čudoval sa jeho otec. Ten prišiel za ním a všakovakým spôsobom sa usiloval ho pre prvé predsavzatie získať a od duchovného stavu odlákať, no nemohol. Určite mu predostrel svoje zdesenie zo súčasného stavu. Nato mu otec odpovedal: „Hľad', milý synu, aby tento Tvoj strach nebol daromným mámením (diabolským!), pretože známa a istá je vôľa Božia, aby deti ctili rodičov, neopovrhovali ich radou¹⁵, ale dosvedčovali pokoru a poslušnosť k nim.“ Tieto otcove slová tak ranili poslušné srdce synovské Martina Luthera, že pokým zostával v kláštore, od tej chvíle nikdy nemal pokojnú myseľ. Otca svojho čo najpokornejšie odprosival a prosil, aby mu odpustil takto učinенú nepravosť. Vidno to jasne z listu, ktorý mu písal a ktorý sa číta v jeho predhovore k spisu O sľuboch a záväzkoch mníšskych. Tak on, súc nespokojný v myšli, keď si všelijakým spôsobom predstavoval márnosť tohto sveta, smrť a večnosť, ktoré ho prinútili vstúpiť do kláštora, zasa hneď, keď si spomenul na slová otcove, ktorý ho považoval za neposlušné dieťa, čo ho znovu z kláštora vyhánalo, tak hovorím Luther v týchto poryvoch svojho srdca len tam uspokojenie hľadal, kde ho človek jedine môže nájsť, totiž v úteche Božej a úprimnom premýšľaní o záležitostiach nebeských. Tým sa mu naskytla príležitosť na starostlivé a nábožné čítanie svätej Biblie, ktorú on predtým – ako človek svetského stavu – sotva videl, tým menej čítal. Vtedy sa s ňou z časti oboznámil a tu i tam niektoré kapitoly prečítal: táto drahá kniha sa hodila na upokojenie jeho srdca a tak si ju obľúbil, že keď ju od prvej kapitoly začal čítať, prosil Boha o predĺženie života, aby ju smel prečítať celú, pripravený potom zomrieť. S týmto horlivým čítaním Písma svätého spájaj i svoju horlivosť v modlitbách a v týchto kresťanských cnostiach prevyšoval všetkých svojich spolubratov v kláštore pobývajúcich, pričom pomaly opúšťal filozofiu a učenie ako ľudskému životu neprospešné. V danom kláštore zotrval štyri roky, a ako sa sťažuje, napriek všetkej usilovnosti v konaní dobrého musel zakúsiť mnoho súženia. Zaiste jeho druhovia, aby sa nezabudlo na ich vlastné cnosti kvôli nemu, omdlievajúcí závisťou, vidiac, ako ich prevyšuje svojou pilnosťou v čítaní Písem svätých a ich komentárov, spísaných cirkevnými Otcami, tak aj úspechmi v tomto Božom učení, ho všelijakým, aj neslušným spôsobom zaneprázdňovali, aby mu hatili jeho predsavzatie. Množstvo práce, ktorou ho zaneprázdňovali, nemožno vymenovať! Okrem toho musel podľa augustiniánskych zvykov a zvykov iných mníšskych rádov čo najčastejšie po filozofickom žobraní chodiť, izby kláštora zametať, hodiny viesť a opravovať a iné záležitosti len preto sám musel vykonávať, aby sa mu týmto spôsobom vytvorila prekážka v jeho usilovnosti a čítaní Písem. Ale on svoje teologické umenie neprestal rozširovať. Profesori erfurtskej akadémie mu v jeho biednom údele v mnohom uľavili. Vo svojom poľutovaniahodnom položení natoľko dokázal trpezlivosť, že si ho naposledy aj jeho nepriatelia zamilovali. A preto roku Pána 1507. presbyterom alebo starejším zostal a nasledujúceho roku

¹⁵ V origináli „radou jejich od sebe nestrkali“ (poznámka JJ).

za lektora, to značí za čitateľa Písma svätého, bol zvolený a to aj svojím príkladom potvrdil, že cnosť síce môže byť zmietaná a prenasledovaná, ale nie potlačená, pretože aj v prítomnom čase postupne prevláda, keď necnosť aj uprostred dobrých záležitostí sama seba potláča.

Keď potom jeho milosť knieža Fridrich, toho mena tretí, kurfirst saský¹⁶, ako veľký milovník učených ľudí a literárneho umenia pozdvihol akadémiu, totižto roku Pána 1502. a o to sa usiloval, aby bola obsadená váženými a učenými profesormi, Ján Stupicius¹⁷, doktor teológie a inšpektor augustiniánskych kláštorov nášho mnícha Martina Luthera najväčšmi chválil ako hodného učiteľského miesta a predstavil ho kurfirstovi. Ním bol roku Pána 1508. vo veku 26 rokov do wittenberskej akadémie povolaný za profesora logiky a fyziky. Bolo mu umožnené slobodne učiť tiež teológiu: túto slobodu využil na prehĺbenie svojho literárneho umenia. Obzvlášť začal učiť o ospravedlnení človeka z milosti Božej, o zásluhe Kristovej, nám spasiteľnej skrze vieru a iné články, tu spoznal, čomu by bola poslúžila zmena jeho stavu, a to pobyť v kláštore. Na tohto mladého mnícha upriali svoj pohľad všetci profesori. Menovite Martinus Polichius Mellerstadius, toho času hlavný profesor a najvyšší správca akadémie¹⁸, svojim poslucháčom neraz vravel: „Pamätajte, že tento mních doktorom, reformátorom a správcom nás všetkých bude, zakúsíte, že uskutoční premenu celej rímskej cirkvi, lebo kráča cestou vymeranou slovom Božím a jedine na pravde stavia, pred ktorou ani brány pekelné neodolajú!“

Roku 1511., vo veku dvadsaťdeväť rokov, cestoval Martin Luther na náklady jeho milosti kurfirsta do Ríma, aby tam s pomocou dôstojnosti a vážnosti pápežovej¹⁹ urovnal niektoré rozpory v augustiniánskom ráde. Ale nenašiel tam nič, čo by sa mu mohlo pozdávať. Po návrate s veľkou žalosťou hovoril, čo videl, počul a skúsil v tom Meste, a potvrdzoval, že by sám nechcel veriť tomu, čo skutočne uzrel. Najväčšmi znenávidel mravy tohto Mesta a neporiadnosť duchovného stavu pri vykonávaní jeho povinností. Napriek tomuto všetkému náboženstvo katolícke verne miloval, áno, toho času slúžil v Ríme aj sväté omše za niektorých svojich najmilších mŕtvych. Ale nezmyselnosť mníšskych rádov videl aj pri vykonávaní týchto svätých povinností. Lebo ako sám priznáva, kým on jednu omšu vykonal, mnísi okolo neho aj sedem odbavili a volali na neho posmešne: „Čo si ešte jednu nevykonal? Ponáhľaj sa, ponáhľaj sa! Prečo ale tak dlho Krista na omši zdržiavaš? Je čas, aby si Ho už Panne Márii vrátil.“ Táto nakazenosť duchovného stavu v tom čase platila všeobecne a to je aj príčina, ako dosvedčujú sami osvietení spisovatelia katolícki²⁰, že sa potom reformácia Lutherova stretla s takým veľkým

¹⁶ Fridrich III., zvaný Múdry (1463–1525) – známy mecén umenia, podporoval napr. Lucasa Cranacha staršieho (1472–1553) a zanechal zbierku asi 19 000 ks mincí, skončil však bezdetný (poznámka JJ).

¹⁷ Johannes Stupicius sa okrem iného neskôr stal aj Lutherovým mecenášom (poznámka JJ).

¹⁸ A okrem toho významný lekár a astronóm (1455–1513, poznámka JJ).

¹⁹ Na stolci Petrovom v tom čase sedel jeden z najvýznamnejších pontifikov vôbec a veľký podporovateľ umenia – Július II. (1503–1513, poznámka JJ).

²⁰ Sem patrí o. i. Florian Dalham, dozorca školy, zbožný doktor svätej teológie, radca salzburského episkopátu v náboženských otázkach a knihovník, ktorý v I. knihe Kánonu kresťanských dogiem, vydaného vo Viedni roku 1784, na s. 595 a nasledujúcich takto píše: „Lebo vtedy (totiž

ohlasom. Ľudia zvyčajne hľadajú život svojho učiteľa, jeho správanie, pravdu jeho vyučovania a vysluhovanie sviatostí. Keď sa vrátil Martin Luther z Ríma, všetky povinnosti náležite splniac, tu mu ihneď kurfirst skrze Jána Stupicia ponúkol doktorskú hodnosť, on však za ňu ďakoval, prijať ju odmietal, vyhovárajúc sa na neduživosť svojho tela, krátkosť života a nepripravenosť na prevzatie takejto hodnosti. Medzitým mu Stupicius hovoril: „Brat môj Martin, neodporuj tejto pocte, aj keď Ti bude bremenom, lebo skrze Teba Boh na nebi i na zemi veľké dielo započne a len Jemu sa budeš zodpovedať.“ Skutočne sa naplnili proroctvá, prirodzene vyplývajúce z okolností tých čias. Tak teda roku 1512. na sviatok sv. Františka²¹ bol vyhlásený za licenciáta, potom na deň sv. Lukáša²² zvolený za doktora Písem svätých: túto hodnosť nasledujúceho dňa verejne prijal a prísahou sa zaviazal, že sa chce až do smrti pravdy Božej pridržať a ju zastávať. Pri výklade Žalmu 82 o tom píše: „Ja, doktor Martin Luther, som odporoval svojmu vymenovaniu a proti svojej vlastnej vôli prijal doktorský titul, no napriek tomu všetkému prísahou som sa zaviazal, že chcem pravdu a vieru kresťanskú starostlivo chrániť, jej sa pridržať, hájiť ju a z Písem svätých prorockých a apoštolských učiť. Keď som potom podľa vlastnej prísahy začal skutočne postupovať, tu sa hneď moji nepriatelia proti mne sprisahali a môjmu učeniu odporovali, ja som si potom sám vravel: skúsime šťastie a potom padne kocka, čoskoro uvidíme.“ Preto sa neoneskoril podľa svojej prísahy učiť pravdu, a to tak, ako ju nachádzal

v pätnástom a šestnástom storočí v nemeckej krajine) kňazi a klerici, keďže nemali hlbších poznatkov teologických a ani literárnych, boli natoľko hlúpi, že sami nepoznali ani najzákladnejšie články kresťanskej viery, tým menej boli spôsobilí predkladať správne učenie ľudu Božiemu, zmenili vysluhovanie sviatostí v najohavnejší zvyk, a žiadali, aby pokoj bol predávaný, a to za tým väčšiu cenu, čím väčšieho bremena sa človek mienil striasť, tento zvyk pozmenili na všelijaké ohavnosti, čo by iní nevykonali, ale oni to všetko vynaložili na prepych, opilstvo a obzvlášť na nehanebné smilstvo a cudzoložstvo, od ktorého sa nedali odhovoríť ani zákonmi, ani trestami. Aj mnísi sa odklonili od reguly rádu, a upadnúc do rozmarnosti, nestarali sa o dokonalosť, hlásanú v evanjeliu, a šľachetnosť života tak ako o páchanie hriechov a rozširovanie zlých mravov, takže ich nedokázalo napraviť ani napomínanie a moc biskupov, ktorí inak zmýšľali a konali. No aj ich konanie mnohokrát bolo príčinou pohoršenia, keď si priali dosiahnuť hodnosti vďaka priazni a podpore zlých ľudí. Členovia spoločenstva biskupov často závideli sami sebe, ba stávalo sa, že sa aj túlili a zo zbraňou v ruke jeden na druhého útočili. Podobne i pápežský dvor sužoval nemecký národ mnohými a rozličnými spôsobmi, na čo sa aj sám cisár Karol na sneme márne sťažoval, o čom sa zmiňujem v druhej časti tejto knihy. Pomlčím o mrzutom kupovaní odpustkov, vykonávanom v mene rímskom, pričom títo pobláznenci náramne oklamali členov cirkvi pod tou zámienkou, že sa človek môže vykúpiť z hriechov. Väčší zisk než spomínaným predajom (odpustkov) nemohli získať ani kupci, ani rímsky (pápežský) dvor. Čo iné mohlo povstať z tejto zvrátenosti než nenávisť klerikov a potupa, ľahký prístup ku všetkým stavom pre Luthera, ktorý sa postavil proti tejto skazenosti a ukázal prstom na hlúposť neverných duší pastierov a márnú nádej ľudí, pretože tá spočíva vo vnútornej zbožnosti.

Teda skazené mravy väčšej časti klerikov a tým zmenšená ich autorita či moc a dôvera k nim umožnili Lutherovi bezpečne napredovať – akokoľvek títo klerici kládli odpor jeho predsavzatiu. Ľud istotne odmieta počúvať takých svojich pánov alebo sa im zdôveriť, ktorých trápi ich vlastná malátnosť a hriechosť. V prospech lutherovskej konfesie niektoré mestské rady či vrchnosti zlepšili stav svetských záležitostí, pritom ony naďalej pozerajú na mravy klerikov cez prsty a nútia ich pokutami a silou dodržiavať prísnu cirkevnú disciplínu: tak, aby títo klerici, súc poškvrnení zjavným a verejnými pokleskami, neboli v očiach ľudu silnejší ako svetské vrchnosti, ak by azda niekedy medzi kňazstvom a svetským stavom nastala hádka o tých právach, na ktorých sa nedokážu dohodnúť, ako sa teraz (knihá pochádza z roku 1791; poznámka JJ) vo francúzskej krajine deje“ (poznámka autora).

²¹ Pripadá na 4. 10. (poznámka JJ).

²² Slávi sa 18. 10. (poznámka JJ).

v Písme svätom: vždy ešte v lone cirkvi katolíckej zostával, rímskeho pápeža uznával za najvyššieho duchovného správcu kresťanského ľudu v otázkach náboženských a nič menšieho nezamýšľal ako reformovať celú katolícku cirkev. Ale stalo sa – žiaľbohu, práve v čase, keď Luther vo Wittenbergu s veľkým úspechom učil teológiu a vykonával kazateľský úrad. Rímsky pápež Lev X.²³ podľa zvyku toho storočia roku 1517. arcibiskupovi mohučskému menom Albertovi z Brandenburgu dovolil, aby skrze svojich vyslancov predával v nemeckej krajine odpustky. Na tento účel si vybral mnícha z rádu dominikánov Jána Tetzela.²⁴ Išlo síce o muža učeného, no vo vykonávaní svojich povinností nepredvídateľného, ktorý nielenže sa neusiloval o vykorenenie povery, podľa ktorej človek mohol za peniaze získať odpustenie hriechov alebo, čo je jedno a to isté, svoje srdce a svedomie uspokojiť, ale naopak, aj najväčším priestupcom Božích prikázaní zvestoval za peniaze odpustenie hriechov. Nemožno vypovedať, ako veľmi táto záležitosť mrzela všetkých rozumných učiteľov katolíckej cirkvi, no najväčšmi Luthera. Obzvlášť keď sa najväčší hriešnici síce zo svojich hriechov Lutherovi spovedali, no hovorili mu pri tom: „Veď sme my už odpustenie od muža Božieho Tetzela dostali.“ Každý osvietenejší nad takou biednou poverou vzdychal, ale žiaden sa neopovážil prehovoriť ani slovo. Luther však, ktorému sa zdalo, že má povinnosť tento ľad prelomiť, tým spovedajúcim sa ktorí sa odpustkami Tetzeloými honosili, neposkytol žiadne odpustenie. Keď sa to dozvedel Tetzal, začal pred všetkým ľuďom proti Lutherovi kázať a hromziť. Luther mu taktiež neostal nič dlžný, aj on horlil a vymetal z hláv pospolitého ľudu Tetzelovo svätokupectvo. Srdečne pri tom prosil mnohých biskupov i samého arcibiskupa Alberta, aby tieto výstupky Tetzelove zakázali a aby biedny ľud nebol takým pošliapaním mena Božieho zvädzaný a mámený. Ale jeho skrúsené prosby nič neosožili a Tetzal jemu naprotiveň rozdával odpustky o to horlivejšie. Preto Luther, plne dôverujúc Bohu, roku 1517. dňa 31. októbra predložil na diskusiu 95 článkov a tieto na kostolné dvere vo Wittenbergu pribil, ktoré požadovali najmä: že človek dosahuje milosť Božiu skrze vieru, že sa odpustky Tetzelove ani so šťastím ľudským, ani so slovom Božím nezhodujú a tak ďalej. Každý si môže pomyslieť, ako prenáramne by toto počínanie bolo mrzelo Tetzela, jeho predstaveného arcibiskupa Alberta a iných, myslíou im podobných. Luther na to však nedbal, v začatom diele odvážne pokračoval a tak na akademickej, ako aj na chrámovej katedre zjavne,

²³ Taktiež šlo o typicky renesančného pápeža, milujúceho umenie a prepychový život, neprejavujúceho priveľký záujem o zverený úrad, ktorý zastával takmer osem rokov (1513–1521, poznámka JJ).

²⁴ O týchto otázkach vyššie spomenutý Jozef Michal Svorení v *Dejinách náboženstva a cirkvi kresťanskej v Uhorsku* (II. zväzku) na s. 193 píše, že Luther žiadne kacírstvo neučil, ale pravdu. Čo by sme teda o takom učenom mužovi a jeho filozofii na konci osemnásteho storočia (autor omylom napísal devätnásteho, poznámka JJ) mali usudzovať, ktorý súc vypudený apoštolskou mocou, osloviť Boha ani kráľa sa nebál a ako rozumný človek nehanbil sa ani pred svetom, ani pred sebou samým (poznámka autora).

Johannes Tetzal (1465–1519) sa okrem iného stal známym aj ako inkvizítor v Poľskom kráľovstve a obhajca tzv. milostivého roku, vyhlasovaného pápežmi s tým, že každý, kto za daných 12 mesiacov doputuje do Ríma, získa mimoriadne odpustky, ktorými sa na celý život zmyjú všetky hriechy (pôvodne sa konal len raz za storočie–1300 a 1400, neskôr raz za polstoročie–1450, potom raz za štvrtstoročie i menej–1475, 1500, 1524...; poznámka JJ).

podľa svojho presvedčenia učil a písal. Roku 1518. písal na zhromaždení augustinánskych mníchov v Heidelbergu proti moci rímskeho pápeža a získal mnohých znamenitých mužov ako Brenza²⁵, Schnepfa²⁶, Bucera²⁷ a iných. Práve toho roku dostavil sa do Augsburgu pred vyslanca pápežovho kardinála Caietana, aby vyložil svoje učenie. Aj keď Caietanus čo najhorlivejšie na neho útočil, on ani o vlások od raz spoznanej pravdy neustúpil. Prv, ako sa do Augsburgu vybral, bol povolaný do Ríma, ale wittenberská akadémia ho od cesty odhovorila. Z toho vyplýva, že samotná akadémia sa bála, aby sa mu niečo nestalo v tom odpornom Meste alebo cestou. Ale keď ho Caietanus nemohol získať, bol vyslaný pápežov komorník Karol Miltitz²⁸ ku kurfirstovi Fridrichovi a prosil, nech mu vydá mnícha Martina Luthera. No Boh tak riadil srdce tohto pána, že Miltitzovej žiadosti odmietol vyhovieť: aj on sa zrejme obával, aby sa mu niečo nečakané nestalo. Luther za údivu celej Európy s nebojácnu mysľou pokračoval vo svojom predsavzatí a na nikoho nedbajúc, reformoval všetko, čo sa mu nepozdávalo v kresťanskej cirkvi. V 1519. roku sa horlivo sváril a diskutoval s doktorom Eckom²⁹ v Lipsku o sviatosti večere Pánovej a od toho významu, ktorý jej v augsburskom vyznaní dodnes pripisujeme, nijako nemohol byť odhovorený.

Roku 1521. bola o reformácii držaná diéta alebo inými slovami snem, na ktorý sa musel dostaviť aj Luther a predostrieť vyznanie viery. A veru bolo sa čoho obávať – aby sa mu nestalo to, čo pred sto rokmi nevinnému Janovi Husovi na Kostnickom koncile: on ale rady svojich priateľov nepočúval, len mužne hovoril: „Ja do Wormsu pôjdem, čo by sa tam toľko diablov zišlo, koľko je šindľov na strechách domov.“ Šiel teda a v tom čase zložil pieseň Hrad prepevný je Pán Boh náš, zbroj výborná i sila, z moci diabla vytrhne nás, ak by nás zachvátila. Keď vošiel do hlavného zhromaždenia celej Rímskej ríše, uzrel ho jeden významný gróf z Fronsbergu a prehovoril: „Mníchu, mníchu, Ty teraz taký krok činíš, aký sme ani ja, ani nikto z otcov vojenských ani v tej najnebezpečnejšej vojne neučinili.“ Na tieto slová odpovedal Luther dôstojne a ostal pokojný. Keď následne v tom hroznom zhromaždení na neho útočili, áno, ako kedysi na Jana Husa,

²⁵ Johannes Brenz (1499 – 1570) – usiloval sa o spojenie kalvínskej a luteránskej konfesie, podľa tradície sa priam zázračne zachránil z Urachu, obliehaného katolíckmi (1549), neskôr sa vyslovil proti názorom Andreasa Osiandera (1498 – 1552), že ľudská a božská prirodzenosť Krista sú zmiešané; podľa Brenza sú jasne oddelené a práve jeho názor sa napokon presadil (poznámka JJ).

²⁶ Erhard Schnepf (1495 – 1558) – náboženský reformátor, kazateľ a pastor, pôsobiaci napr. na univerzitách v Jene, Speyeri a Tübingene, vzdal sa všetkých funkcií pre nesúhlas s augsburským náboženským mierom (1548, poznámka JJ).

²⁷ Martin Bucer (1491 – 1551) – náboženský reformátor, ktorý sa pokúsil preklenúť teologické rozpory medzi Lutherom a Zwinglim, neuspel však, navyše po Lutherovom skone s jeho náhľadmi najmä na večeru Pánovu nesúhlasil ani Melanchton, hoci dlhodobo spolupracovali, a nepriateľsky sa voči nemu správali aj katolíci, nuž (roku 1549) odišiel do anglického exilu, kde aj skončil (poznámka JJ).

²⁸ Karl von Miltiz (asi 1490 – 1529) – neskôr sekretár a pápežský nuncijs, sprostredkovateľ medzi kúriou a saským vojvodom Fridrichom III., keď sa ukázalo, že dohoda s Lutherom nie je možná, prijal hodnosť kanonika v Mainzi (1523 – 1529; poznámka JJ).

²⁹ Johannes Eck (1486 – 1543) – teológ, horlivý obranca katolicizmu tak proti Lutherovým, ako aj Melanchtonovým či Zwingliho náhľadom, neskôr pápežský vyslanec a inkvizítor, známy anti-semita (poznámka JJ).

keď sa všetko proti nemu vzbúrilo, keď aj jeho priatelia už strácali nádej, aby si zachoval život, áno, keď mu okrem mučeníckej koruny nič iného neostávalo, vtedy Luther svoje odpovede týmito slovami ukončil: „Tu stojím. Inak učiť nemôžem. Bože, pomáhaj mi. Amen.“ O tom, v akom nebezpečenstve sa muž tento na danom sneme nachádzal, svedčí to, že bol vypovedaný cisárom Karolom V.³⁰, panujúcim z vôle pápeža celej Rímskej ríše. Odtiaľ ho podľa tajnej zmluvy s ním uzavretej odprevadil v sprievode drábov ako väzňa na zámok vo Wartburgu neďaleko Eisenachu jeho zemský pán a najvyšší patrón – saský kurfirst Fridrich III. Tu bol už v bezpečí pred úkladmi nepriateľov a našiel vhodné miesto na čítanie a písanie. Tu preložil z originálu Nový zákon do nemeckej reči a ešte toho roku ho na svetlo vydal, toto miesto nazvúc pre seba Patmos (Zjav. 1, 9), čím naznačil, že sa nachádza na najbezpečnejšom mieste. Nepriatelia mu neustále strojili úklady, ako sám vyznáva, hovoriac: „Pre Boha a slová jeho skutočne ťažké, ustavičné prenasledovanie, nebezpečenstvo, utŕhanie a potupovanie a čokoľvek najhoršie môže byť vymyslené od nepriateľov mojich a pravdy znášal som, a ešte dodnes neunikol som súženiu.“ V obzvlášť nebezpečnej situácii sa nachádzal, keď roku 1520. bol pápežskou bulou vyobcovaný z cirkvi a vyhlásený za odpadlíka.³¹ Tým bolo každému (kresťanovi) umožnené, aby sa k nemu správal nepriateľsky. Boli pálené jeho spisy a išlo mu o život. A istotne Marinus³², Carocolus a Hieronymus Alexander³³ nech dostali akékoľvek knihy písané Lutherom, všetky v okolí Vestfálska na námestí spálili a za to boli odmenení kardinálskymi hodnosťami! Cochleus³⁴ sa mu pokúsil následne siahnuť na život, keď sa ho na Wormskom sneme pokúsil obrať o cisársky pas. Jeden jazdec však prišiel k nemu, keď už bol vo Wittenbergu, a hovoril, že je cisárovým kancelárom a má oznámiť Lutherovi čosi tajné. Ale Luther, poznajúc falošnosť tohto kancelára, zvolal na domácich a onen bez otáľania zutekal a uskočil! Aj lekári mu strojili úklady a čím skôr ho chceli odvieť z časnosti do večnosti. Raz, keď ochorel, predstavil sa mu poľský Žid bez nadania ako znamenitý lekár. Podobne ho aj jeden český lekár chcel liečiť, no Luther jednému i druhému za starostlivosť i lieky vľúdne poďakoval

³⁰ Karol ako jeden z najmocnejších panovníkov Svätej ríše rímskej a Európy vôbec (1519–1556), muž, nad ktorého „ríšou slnko nezapadalo“, sníval stále svoj sen o opätovnom zjednotení katolíckej a protestantskej viery, no napriek tomu, že šlo o skvelého štátnika, myslím, že v tomto prípade nepreukázal včas dostatok tolerancie (poznámka JJ).

³¹ V origináli nasleduje „a apostatu“.

³² Kardinál Marino Grimani (1488–1546) – už ako dvadsaťročný (1508) sa stal biskupom, neskôr tiež patriarchom Aquileie (1517), správcom piatich biskupstiev a napokon titulárnym patriarchom konštantínopolským (1545, poznámka JJ).

³³ Girolamo Alesandro (1480–1542) – jeden z najvzdelanejších mužov svojich čias, skvelý znalec gréčtiny, istý čas knihovník vatikánskej bibliotéky, najvýznamnejšia osobnosť katolíckej strany na sneme vo Wormse; radil zakročiť proti reformácii s najväčšou možnou tvrdosťou, nechal v Bruseli upáliť dvoch mníchov, stúpcov novej konfesie; pápežský nuncius vo Svätej rímskej ríši a vo Francúzskom kráľovstve, inak prvý kardinál vôbec vymenovaný „in pectore“, čiže tajne – teda jeho vymenovanie nebolo nikdy oznámené kolégiu kardinálov (poznámka JJ).

³⁴ Johannes Cochleus (vlastným menom Johann Dobneck, 1479–1552) – popredný nemecký humanista, doktor teológie a katolícky kňaz, nezhodol sa s Lutherom predovšetkým v otázke, akú autoritu má veriaci kresťan pripisovať Biblii. Zúčastnil sa na snemoch vo Wormse (1521), Speyeri (1526 a 1529), Augsburgu (1530) a Regensburgu (1541). Zaujímavé je, že sám si uvedomoval potrebu reformy cirkvi (poznámka JJ).

a namiesto pokútnych liečiv užíval domáce. Áno, aj pri škole biskupa trevírskeho vo Wormse, sediac s doktorom Eckom, taký pohár s nápojom dostal, ktorý by ho bol pripravil o život. Ale držiak ho už, keď podľa zvyku tých čias vinšoval a pripíjal, nečakane a náhle mu vypadol z ruky. Luther potom povedal: „Nápoj tento nemal poslúžiť na moje zdravie“ – čo nezistil vďaka tomu, že mu z ruky vypadol, lež z iných okolností: čo je najpravdepodobnejšie, aj tam našiel priateľa, ktorý mu vopred túto zradu vyjavil, on potom svojvoľne tak pohár vypustil, že sa to potom náhode pripisovalo. Vyššie spomenutý Tobiáš Masník hľadá v tejto záležitosti zázrak a dosvedčuje, že sa kalich už pri ústach Lutherových rozpadol sám od seba na kusy. Aj keď bol Luther v tak veľkom nebezpečenstve, kamkoľvek sa len obrátil, na Wartburgu bol najväčšmi v bezpečí: no predsa len hneď roku 1522. túto pevnosť opustil, nevrátil sa viac a pokračoval vo svojom predsavzatí. Jeho učenie sa zo dňa na deň viac rozširovalo po nemeckej krajine, ale aj do okolitých krajín a menovite preniklo aj do našej uhorskej vlasti. Najväčšmi napomáhalo preloženie svätej Biblie do nemeckej reči. Luther sám, ako sme povedali, preložil najprv Nový zákon a vydal ho. Potom roku 1524. Päť kníh Mojžišových, knihy historické a Jóba, ako aj iné knihy Starého zákona, takže už roku 1534. celá svätá Biblia v nemeckej reči ľudu bola zverená do rúk. V tejto veľkej práci pomáhali Lutherovi najmä Melancthon³⁵, Creuziger³⁶, Bugenhagen³⁷, Agricola³⁸ a iní.

Pri príležitosti reformácie aj sviatosť manželská bola natoľko reformovaná, že ju priznali podľa príkladu apoštolov aj osobám duchovného stavu. Preto sa stalo, že sa kňazi začali ženit, mnísi a mníšky opúšťali kláštory a rozhodli sa vďaka zväzku manželskému stať prirodzenou súčasťou ľudského spoločenstva. Luther v snahe potvrdiť svoje učenie aj príkladným životom i v tejto oblasti oženil sa

³⁵ Philip Melancthon (1497 – 1560) – ako je známe, Lutherov najbližší spolupracovník a priateľ, humanista i pedagóg; podľa jeho predstáv boli zreformované viaceré nemecké univerzity, za čo získal čestný titul „učiteľ Nemecka“; zúčastnil sa na Lutherovej diskusii s Eckom (1519), na sne-me vo Wormse (1529) a predovšetkým v Augsburgu (1530) – tu prednesené články sú predovšetkým jeho dielom; po skone Lutherovom sa ako najvýznamnejšia osobnosť tzv. filipistov zaslúžil o udržanie jeho predstavy smerovania reformácie, aj keď urobil drobné ústupky radikálnym kazateľom a ich stúpencom (napr. odsúdil flaciánov, pomenovaných podľa Mathiasa Flacia (1520 – 1575) – tvrdili, že oblátka a víno sa na oltári premieňajú na skutočnú krv a telo Kristovo, či osianderiánov, nazvaných podľa Andreasa Osiandera (1498 – 1552) – k nemu pozri poznámku 25, poznámka JJ).

³⁶ Caspar Creuziger starší (1504 – 1548) – teológ a humanista, zúčastnil sa na snemoch v Hagenau, Wormse (1541) a Regensburgu (1541), prednášal teológiu a filozofiu na univerzite vo Wittenbergu, no po schmalkaldskej vojne sa miesta zriekol (1547) a čoskoro sklamaný skonil. Aj jeho syn rovnakého mena patril k známym teológom (poznámka JJ).

³⁷ Johannes Bugenhagen (1485 – 1558, zvaný aj doktor Pomoranus alebo „druhý apoštol severu“ – po sv. Olofovi) – významný humanista a historik Pomoranska, pre reformáciu ho nadchlo čítanie Lutherovho spisu O babylonskom zajatí cirkvi, prijal teda miesto na wittenberskej univerzite a ako znamenitý komentátor Biblie sa čoskoro stal Lutherovým priateľom; spolu s Iustom Ionasom a Casparom Creuzigerom tvoril prvú trojicu vzdelancov, ktorí vo Wittenbergu dosiahli doktorát z teológie (1533), má veľký podiel na rozšírení reformácie v severonemeckých štátoch a v Škandinávii (pôsobil tu v období 1528 – 1544), po Lutherovom skone vzal pod ochranu jeho manželku a deti (poznámka JJ).

³⁸ Georgius Agricola (alebo Georgius Power, 1494 – 1555) – významný humanista, vyštudoval teológiu, filozofiu, prírodné vedy a medicínu, jeho životným dielom sa stalo Dvanásť kníh o baníctve (vydané až r. 1556), ktoré mu vynieslo prídomek „otec mineralógie“ (poznámka JJ).

roku 1525. ako 42-ročný. Vzal si za manželku urodzenú a všetkými kresťanskými cnosťami ozdobenú pannu Katarínu Boraovú, s ktorou ho na sviatok Sv. Trojice v chráme Božom zosobášil doktor teológie Pomoranus, pričom hostina sa konala 13. júna. Samozrejme, prv, než zložil manželský sľub, zriekol sa mníšskeho života a podľa zvyku tých čias sa odel do kňazského rúcha. Urobil tak roku 1524. Ale nebol v tejto záležitosti prvý – mnohí mnísi sa zriekli habitu už roku 1522. a vstúpili do manželstva. Pokiaľ ide o Lutherovu manželku, išlo o dcéru chudobného zemana, ktorá si zvolila pobyt v niembschenskom kláštore, niekoľko rokov tam zotrúvajúc; opustila ho spolu s ďalšími ôsmimi mníškami za pomoci senátora mesta Torgau Leonarda Koppeho a usadila sa vo Wittenbergu. Za Luthera sa vydala ako 26-ročná.³⁹ Nemusím sa zmieňovať, koľkí posmievači sa smiali tomuto manželstvu. Ani najučenejší muži neprestávali Luthera ohovárať; len slová jedného ho zarmútili až k slzám: odložil filozofický plášť, vzal si ženu z cnostnej rodiny, ale bez mena, ktorá už dávno nebola pannou. Aby si vedel, že daná svadba patrila k vydareným, o niekoľko dní nevesta porodila! Tak sa v písaní opovážil pomýliť onen učený Erasmus Rotterdamský, ktorý sa neustále s Lutherom hádal⁴⁰, no tieto babské reči a klebety ihneď za nepravdivé uznal a vyvrátil.⁴¹

Luther na rozkaz kurfirsta v rokoch 1527–1528 v Sasku navštevoval reformované cirkvi a učil tak mladých, ako i starých ľudí a kazateľov i poslucháčov. Samozrejme, nachádzal veľkú nevedomosť a hlúposť, čo priznáva v predhovore k svojmu Malému katechizmu, vydanému na svetlo Božie hneď roku 1529. Roku 1530. sprevádzal kurfirsta do Augsburgu na snem, vyhlásený cisárom Karolom V., až po Koburg, kde tajne zostal: šiel kurfirst, Melancton, Jonas⁴² a Pomoranus a dostavili sa pred ríšske zhromaždenie. Luther totiž od kurfirsta a iných mocnárov nedostal povolenie tam cestovať, pretože už bol vyobcovaný tak cisárom, ako

³⁹ Katharina von Bora (1499–1552) – žiada sa doplniť, že ju rodičia poslali na výchovu do kláštora v Brehne (1504), v dospelosti sama cítila potrebu reformácie cirkvi a priala si vydať sa a mať deti, váhala však medzi Lutherom a jeho priateľom, taktiež náboženským reformátorom Nicolasom von Amsdorfom (1483–1565); niekedy ju nazývali „zornička Wittenbergu,“ pretože si o štvrtej ráno obliekla nový habit, čím dala najavo, že sa chce rozísť s mníšskym životom, Lutherovi poviľa šesť detí (pozri, prosím, poznámku č. 44), po jeho smrti sa dostala do veľkých finančných problémov, istý čas putovala z miesta na miesto, až sa jej ujal saský kurfirst Ján Fridrich I., krátko pred zosnutím sa vracia do Wittenbergu (poznámka JJ).

⁴⁰ Erasmus Rotterdamský (Desiderius, vlastným menom Gerhard Gerhards, asi 1466–1536) – jeden z najvýznamnejších európskych humanistov, kritizoval pomery v cirkvi nesmrteľným dielom Chvála bláznivosti a volal po náprave pomerov v nej, no s Lutherom ani s Zwinglim sa nedokázal zhodnúť – ich postup sa mu javil ako príliš radikálny, a tak sa sklamane utiahol do ústrania a márne sa usiloval o ich zmierenie (poznámka JJ).

⁴¹ Ako píše sám Erasmus, pozri list XXII., kniha XVIII: „V otázke manželstva Lutherovho je jasno, no ohľadne skorého pôrodu nevesty sa rozšíril nepravdivý chýr, teraz sa však hovorí, že je tehotná. Ak je pravdivá povest' pospolitého ľudu, že sa Antikrist z mnícha a mníšky narodí, hovorím, ak toto tvrdia, koľko Antikristov už dosiaľ muselo prísť na svet? Domnieval som sa, že by Luthera jeho žena mala urobiť krotším, ale on, napriek očakávaniu, vydal proti mne knihu, napísanú síce s najväčšou pilnosťou, no natoľko jedovatú, že dodnes proti nikomu s väčším nepriateľstvom nepísal.“

⁴² Iustus Jonas starší (1493–1555) – študoval právo a humanitné vedy, neskôr gréčtinu a hebrejčinu, písal komentáre k Biblii, podieľal sa na Lutherovom preklade Starého i Nového zákona, diskutoval na sneme v Marburgu (1529) a Augsburgu (1530), neskôr (1542) sa stáva superintendentom v Halle, aj jeho syn rovnakého mena sa preslávil ako právnik i diplomat (poznámka JJ).

i pápežom⁴³, obzvlášť však preto, že sa všetci verní priatelia obávali o jeho život. Ale hoci tam nebol (osobne prítomný), predsa sa všetko dialo podľa jeho rady. Aj toto miesto sa nazýva jeho Patmos a Eremus.

Roku 1537. šiel Luther na rozkaz kurfirstov a kniežat do mesta Schmalkald, náležiacého k franskej krajine, kde články evanjelickej viery zaznamenal, ktoré sa potom čítali pred snemom. Ale tu poľutovaniahodný muž stonal jedenásť dní pre chorobu, nazvanú kamene. V tej chorobe úpiaceho navštevovali kurfirsti, kniežatá, slávni a vznešení muži ako svojho radcu, správcu a učiteľa a svojou prítomnosťou sa snažili uľaviť mu v hrozných bolestiach. Zdá sa, že Luther vtedy očakával poslednú hodinu svojho biedneho života. Preto sa aj takto modlil: „Pán Ježiš Kristus, Tvoja všemohúcnosť mnohých uzdravila, vyslobodí aj mňa z ťažkostí mojich, Pane môj. Ty vieš, že ja, súc vykúpený Tebou, Tvoje slovo úprimne milujem a že som Tvojmu ľudu verne kázal. Ak môžem podľa Tvojej vôle, na Tvoju slávu a na vzdelanie Tvojho ľudu ešte žiť, ráč ma uzdraviť; ak nie, v pokoji zavri oči moje a daj mi blahoslavené zosnutie. Ak umriem teraz, umriem ako nepriateľ Tvojich nepriateľov. Ale Tebe, Pán Ježiš, za to pokorne ďakujem, že, poznajúc Teba a Tvoje slovo, umieram. Nech sa mi stane, ako sa Tebe zaľúbi, Pane môj.“

Potom sa mu zrazu uľavilo, hneď sa vrátil do svojho domu, k svojim milým a k svojej práci, verne vyučoval ľud zverený mu na starosť a oboje tak ústne, ako i písomne vykonával. Medzitým však pozoroval zo dňa na deň ochabovanie svojho tela po toľkých namáhavých dielach a prenasledovaniach. Obzvlášť cítil slabosť v hrudi. Preto odmietol povolanie mansfeldských grófov na objasnenie akýchsi roztržiek. Hoci sa domnieval, že sa už sotva vráti domov, vybral sa so svojimi tromi synmi⁴⁴ 23. januára 1546 na cestu do Eislebenu. Druhého dňa prišiel do Halle, kde zostal až do štvrtého dňa v dome doktora Jonasa Iusta pre rozvodnenie rieky Saale, a na sviatok obrátenia sv. Pavla⁴⁵ kázal v Chráme Matky Božej. Z Halle odišiel so svojimi synmi 28. januára, pričom ho sprevádzal aj doktor Jonas. Na tejto ceste sa pre rozbúrenú vodu aj so svojimi druhmi ocitol v ohrození života a svojou zmužilosťou dokázal, ako sa má kresťan správať aj v tom najväčšom nebezpečenstve. Do Eislebenu prišiel 29. januára a až do 18. februára sa venoval pojednaniu vyššie spomenutých grófov a uprostred tohto politického zaneprázdnenia štyrikrát kázal v chráme a s ľuďmi Božím požíval velebnú sviatosť. Medzitým zo dňa na deň väčšmi omdlieval. A obyčajne pri stole, v prítomnosti pána doktora Iusta Jonasa, majstra Celia, kňaza mesta Eisleben, vykladal kázanie zo Svätých písem. Po obede do svojej izbičky odchádzal, kľaciač na kolenách k Bohu sa modlil, zase k priateľom svojim sa vracal a s nimi chvíľku hovoriac, odobral sa na odpočinok. Dňa 17. februára sa natoľko rozmohla bolesť v prsiach, až bolo jasné, že sa jeho život kráti. Na prosbu grófov a ostatných toho

⁴³ Pápež Lev X. Luthera exkomunikoval – teda vydal proti nemu interdikt už roku 1521, Karol V. na neho uvalil ríšsku kliatbu – tzv. acht – roku 1520 (poznámka JJ).

⁴⁴ Pokiaľ je mi známe, splodil Martin Luther týchto potomkov: Jána (7. 6. 1526 – 1575), Alžbetku (10. 12. 1527 – september 1528), Magdalénu (4. 5. 1529 – 1541), Martina (9. 11. 1531 – 1555, študoval teológiu), Pavla (28. 1. 1533 – 1593 – stal sa rovnako ako otec náboženským reformátorom) a napokon Margarétu (17. 11. 1534 – 1570 poznámka JJ).

⁴⁵ Ide o 25. 1. (poznámka JJ).

dňa ešte naposledy sedel pri stole, dôstojne a pádne o krátkosti a biednosti života rozprával a na otázku, či sa tí, ktorí sa poznali na tomto svete, budú poznať aj na onom, odpovedal: „Samozrejme.“ Potvrdil to i príkladom: ved’ aj Adam, keď zostával v stave nevinnosti, spoznal svoju družku Evu hovoriac: „Toto je kosť z mojich kostí a telo z môjho tela.“ Keďže bolesť nepoľavovala, uchýlil sa do svojej izbičky. A keď užil nejaké lieky, zdriemol až do desiatej hodiny večer. Keď vychádzal z izbičky, povedal: „Do Tvojich rúk porúčam svojho ducha, vykúpil si ma, Bože pravdivý.“ Potom všetkým podal ruku, dobrorečil a prehovoril: „Majster Jonas, majster Celius aj vy ostatní, modlite sa k Pánu Bohu, aby zachoval pravdu svojho evanjelia.“ To povediac, zasa do svojej izbičky sa odobral, na lôžko klesol a zaspal. Zostali pri ňom: doktor Jonas, majster Celius, zlatník Ján, diakon Ambróz a traja jeho synovia. O jednej hodine po polnoci precitol a sťažoval sa na bolesť v hrudi. Prítomní boli lekári Wilhelm Šimon, doktor Ľudovít, ako aj Ján Albrecht, mestský notár alebo pisár. Hneď nato prišiel zo svojou paňou gróf Albrecht a priniesli mu na posilnenie rôzne lieky. Omdlievajúceho muža potešovali Jonas a Celius. „Vzývaj a pros Pána Ježiša, vysoko vznešený Otče, pretože hojný pot dáva znamenie skorého uzdravenia, najmilostivejší Boh to všetko v dobré a ešte lepšie obráti.“ Na to doktor Luther odpovedal: „Tento studený pot je posol a predchodca smrti, ja hneď usnem v Pánu, lebo choroba sa vzmáha.“ Vtom sa posilnil v duchu a prehovoril: „Otče môj nebeský, Bože a Otče Pána nášho Ježiša Krista, Bože najvyššieho potešenia, že si ma ráčil obdarit’ poznaním svojho jediného Syna, v ktorého som uveril, Jeho vyznával, miloval a oslavoval. Pokorne Ťa žiadam, Pane Ježiši Kriste, prijmi moju dušu! Môj Bože! Aj keď stánok svojho tela mám odložiť a už sa s terajším životom lúčim, viem naisto, že s Tebou budem naveky a nikto ma nebude môcť vytrhnúť z Tvojich rúk.“ Po chvíli dodal: „Tak Boh miloval svet, že svojho jednorodeného Syna dal, aby ten, kto uverí v neho, nezahynul, ale mal život večný.“ A opäť: „Boh silný spasenia nášho, Boh mocný pre naše spasenie, Hospodin Pán vyvedie zo smrti.“ Potom riekol: „Už odtiaľto pôjdem, aby som svoju dušu odovzdal tomu, kto mi ju dal“; a po trikrát k Bohu vzdychol, hovoriac: „Otče môj, do Tvojich rúk porúčam svojho ducha, lebo si ma vykúpil, Hospodine, Bože silný a verný“ (Ján 3, 16, Žalm 68, 21, 31, 6). Okolo neho stojacim viac neodpovedal, len ticho ležal. No doktor Iustus Jonas k nemu takto nahlas prehovoril: „Mnohovážený otec, či chceš až do konca zotrvať vo viere Kristovej a náuke, v ktorej si až dosiaľ učil?“ Na tieto slová mu už umierajúci doktor Luther ešte toľko dokázal odpovedať: „Samozrejme, samozrejme.“

V tej chvíli prišiel urodzený pán gróf zo Schwarzenbergu aj so svojou paňou. Vtedy začalo telo Lutherovo chladnúť, údy sa viac nehýbali, no ešte dýchal. Tak k Bohu sa modliac, podobne ako Simeon, pokojne zaspal a beh svojho drahého života dokonal, roku Pána 1546., dňa 18. februára, na deň svornosti o štvrtej hodine po polnoci, pričom prežil šesťdesiattri rokov Bohu i ľuďom milého, no biedneho života.

Keď blahoslavenej pamiatky Luther boj výborný dobojoval, beh dokončil a vieru si zachoval, bola mu daná tá koruna spravodlivosti, ktorá mu vopred bola odložená a ktorú mu Najvyšší Sudca verejne pred všetkými svojimi vyvolenými udelí; a nielen jemu, ale aj ostatným, ktorí milujú slávny príchod Pána Ježiša.

Z tohto v stručnosti zaznačeného životopisu takého muža, ktorého pamiatka azda zostane požehnaná v cirkvi kresťanskej do súdneho dňa, v duši máš zachovávať, nábožný čitateľ, premeniac tak seba a svoj život, podriadený mnohým zmenám a nebezpečenstvám, aj vo svojej poslednej hodine, ktorá prv, ako si pomyslíš, určite príde. A popraj Ti Boh tej milosti, aby si spolu so mnou šťastne žil, blahoslaveno zomrel a mohol prísť do onoho mesta živého Boha, nebeského Jeruzalema, k nesčíselnému zástupu anjelov, k verejnému zhromaždeniu a cirkvi prvorodených, ktorí sú zapísaní na nebesiach, k Bohu, sudcovi všetkých, k duchom dokonalých spravodlivých, áno, k sprostredkovateľovi Nového zákona Ježišovi, tam, kde je doktor Martin Luther, sprevádzaný apoštolmi a evanjelistami, kde nie je žiadneho rozdielu v náboženstve, kde skončí viera a nádej, no láska ako večná cnosť nie. Amen.

Telo Martina Luthera bolo poctené slávnym pohrebom. Oblečené v bielom rúchu a uložené v cínovej rakve ho za spevu v Chráme sv. Ondreja v Eislebene sprevádzali do hrobu prítomné kniežatá a hojne zhromaždený ľud. Tu predniesol Iustus Jonas dojmavú reč o daroch doktora Martina Luthera. Keď sa chýr o jeho smrti rozniesol, spôsobil veľký smútok medzi jeho priateľmi. Philip Melanchton to započul pri výklade Listu Rimanom, hlasno plakal pred svojimi poslucháčmi a učeníkmi, aj ich dojal k slzám a pripomenul im, že po smrti takého veľkého a vznešeného muža dôjde k veľkým zmenám. Hoci Lutherovo telo túžili pochovať mansfeldskí grófi, nezískajúc povolenie, na žiadosť kurfirsta ho za hojnej účasti ľudu a s ozbrojeným sprievodom odniesli do Wittenbergu. Dňa 20. februára kázal doktor Celius z knihy prorokovej: „Spravodlivý hynie, no nik na to v srdci nedbá“ (Kaz. 57, 1). Napoludnie kniežatá, grófi a pospolitý ľud vyniesli odtiaľ telo Lutherovo a sprevádzali ho nie ako zvyčajne spevom pohrebných piesní, lež žalostným nárekom. Aj ľud žijúci v dedinkách a vieskach šiel naproti jeho mŕtvemu telu, z veľkého smútku nad smrťou takého verného učiteľa svojho bijúc sa do prs. Toho dňa prišli okolo piatej popoludní k mestu Halle a ešte ďaleko pred ním sa stretli s húfom mešťanov, ako i starých a mladých ľudí, ktorí vyšli pohrebnému sprievodu naproti. Už od školskej brány majstri so svojimi žiakmi a kňazmi kráčali pred telom, za nimi šiel zástup ľudí rôzneho stavu, že všetky cesty a ulice boli preplnené a telo Lutherovo len o pol siedmej večer mohlo byť prinesené do Chrámu Matky Božej pre neľahký pohyb v dave. Keď ho niesli, s veľkým trúchlením a žiaľom spievali pieseň Z hlbín volám k Tebe, počuj, Bože, krik smutného, ktorú on sám zložil podľa Žalmu 129. a potom ju Juraj Tranovský do tejto reči preložil. Nasledujúci deň, 21. februára – práve svitla nedeľa – o šiestej hodine ráno, obyvatelia Halle vyprevádzali jeho telo. Toho istého dňa prišiel za hojného prelievania slz pohrebný zástup do Wittesfeldu, kde sa k tomuto smutnému sprievodu so všetkou úctou pridali správca a vojvodca, vyslaný jeho milosťou kurfirstom, a sprevádzali ho do nasledujúceho dňa, teda 22. februára, na ceste do Wittenbergu. Nemožno ani opísať, s akým zármutkom bolo v tomto meste Lutherovo telo očakávané jeho manželkou, všetkými príbuznými, priateľmi a stúpenkami. Už pri bráne ho očakávali všetci členovia akadémie a mestskej rady a spoločne ho odprevadili do zámockého chrámu. Vpredu šli žiaci s kňazmi, potom rytieri, vojvodcovia a poprední kurfirstovi úradníci a za

nimi grófi so svojimi sprievodcami na koňoch. Nasledoval voz s Lutherovým telom a za ním ďalší, na ktorom sedela pozostalá vdova so svojou dcérou a niekoľkými cnostnými dámami, za nimi nasledovali ďalej traja Lutherovi synovia, Ján, Pavol a Martin, ako aj brat zosnulého Jakub Luther, mansfeldský mešťan, a Juraj i Cyriakus Kaufmann z tohože mesta, Lutherovi bratranci z matkinej strany. Za nimi šiel rektor akadémie, synovia kniežat, grófov a iných slávnych pánov tamže študujúcich. Okrem nich: doktor Georgius Pontanus, Philip Melanchton, Iustus Jonas, doktor Pomoranus, doktor Kaspar Creuziger. K nim sa pripojili všetci študenti a ľud, zbiehajúci sa zo všetkých strán. Všetci prítomní ako verné ovečky svojho dobrého pastiera telo čo najžalostivejšie a najpočestnejšie odprevadili. Uložili ho v zámočkom chráme napravo od kazateľnice. Keď dozneli spevy, vystúpil na kazateľnicu doktor Pomoranus a kázal zhromaždenému davu v nemeckej a po ňom Philip Melanchton v latinskej reči tak dojímavu, že pohli srdcom každého. Po ukončení služieb Božích a dodržiac všetky cirkevné pohrebne zvyklosti, bolo telo Lutherovo dňa 22. februára, teda na štvrtý deň od skonu, spustené do podzemnej izbičky. Je uložené v zámočkom kostole priamo pod kazateľnicou, z ktorej takmer tridsať rokov kázal sväté evanjelium. Na medenej tabuli na náhrobku nájdeme nasledujúci nápis: „Martini Lutheri S. THEOLOGIAE D. CORPUS H.L.S.E. QUI. AN CHRISTI MDXLVI. XII. CAL. MARTII EYSLEBII IN PATRIA S.M.O.C.V. AM LXIII. M. II. D. X.“ čo znamená: „Tu je pochované telo Martina Luthera, doktora teológie, ktorý všetkým drahý a milý sväto skonal v meste Eisleben roku Pána 1546. osemnásteho februára⁴⁶ vo veku šesťdesiattri rokov, dva mesiace a desať dní.“ Aj keď v tej hroznej vojne, ktorá sa rozohrela hneď po Lutherovej smrti a trvala šesť rokov⁴⁷, cisár Karol V. získal mesto Wittenberg a roku 1547. dňa 26. mája vstúpil do chrámu, kde bolo uložené Lutherovo telo, hoci ho biskup Antonius Perenottus⁴⁸ a iní Španieli nabádali, aby ostatky Lutherove ako arcikacíra vyzdvihol a spálil, cisár odpovedal: „Ja som proti mŕtvym nevytiahol, aby som s nimi bojoval, nech spočívajú až do dňa vzkriesenia a súdu nás všetkých!“ Keďže však naliehali naďalej, zakázal im vykonať tento hrozný skutok pod hrozbou trestu smrti.

Aké všelijaké výmysly nepriatelia o tomto mužovi blahej pamäti po smrti rozširovali, vidieť z toho, že niektorí pomätenci uvádzali tieto príklady: že ho vzal

⁴⁶ Doslovne by mal preklad znieť „dvanásť dní pred marcovými kalendami“, čiže dvanásť dní pred prvým marcom, pričom sa zarátava aj deň, od ktorého začínam počítať, aj ten, na ktorý odkazujem – čiže aj 18. 2., aj 1. 3. Ide o počítanie dní prevzaté zo starovekého Ríma; kalendy – prvý deň v mesiaci, nóny – deviaty deň v mesiaci a ídy – 15. (január, marec, júl a október) alebo 13. (ostatné) deň v mesiaci (poznámka JJ).

⁴⁷ Autor zjavne myslí schmalkaldskú vojnu, v ktorej boli evanjelické stavy porazené, bojovalo sa však len dva roky, 1546–1547, následne spomínaný cisár Karol V. uzavrel s nimi náboženský zmier v Augsburgu (1548) – ním vyhnal radikálnych kazateľov zo slobodných ríšskych miest, no povolil protestantom prijímať telo i krv a ženiť sa; následne – po zrade saského kurfirsta Mórica a útoku francúzskeho kráľa Henricha II., ktorý dobyl biskupstvá Toul, Méty a Verdun (1552) – bol donútený s nimi vyjednávať. Panovník pochopil, že sa jeho celoživotné úsilie o obnovu univerzalizmu rímskej cirkvi definitívne zrútilo, o štyri roky neskôr (1556) rezignoval a utiahol sa do kláštora, kde aj skonal (1558, poznámka JJ).

⁴⁸ Známy tiež ako Antoine Perrenot de Granvelle (1517 – 1586) – neskorší kardinál a jeden z najhorlivejších stúpcov protireformácie (poznámka JJ).

diabol, iní, že sa obesil, zase iní, že pred smrťou rozkázal, aby ho evanjelickí nasledovníci považovali za svätého a klaňali sa mu. Pozri o týchto nezmysloch hrubú knihu Jakuba Augusta Thuana⁴⁹, vyššie spomenutého Petra Bayleho⁵⁰ v článku o Lutherovi a iných hodnoverných (NB)⁵¹ katolíckych historikov, ktorí tieto poverčivé klebety a ničomné výmysly zavrhlí ako rozumní a osvietení muži. Maj sa dobre, milý čitateľ, a pravdu i pokoj miluj! Písané v Svätom Martine v Turci 3. júna 1791.“

⁴⁹ Častejšie uvádzaný francúzskym tvarom mena ako Jacques August de Thou (1553 – 1617) – francúzsky historik, bibliofil a predseda parížskeho parlamentu.

⁵⁰ Pierre Bayle (1647 – 1706) – francúzsky filozof, skúmajúci napr. otázky pravdy, zla či poznania, jeden z predchodcov osvietenstva, pred náboženským prenasledovaním utiekol, súc hugenotom, teda stúpencom kalvinizmu, do Rotterdamu (poznámka JJ).

⁵¹ Nota bene – dobrá novina (poznámka JJ).